

บทที่ 2

ทฤษฎี แนวความคิด งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการศึกษา

ในการศึกษาบทนี้จะเป็นการศึกษาทฤษฎี แนวความคิด งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และนโยบายในการพัฒนาเมืองนครราชสีมาและขอนแก่น ดังนี้

2.1 แนวความคิดเกี่ยวกับการจัดลำดับความสำคัญของชุมชน

ทฤษฎีแหล่งกลาง (Central Place Theory)

แนวความคิดของ Losch เกี่ยวกับแหล่งชุมชน

ทฤษฎีกิจกรรมทางเศรษฐกิจขั้นตติยภูมิ (Theory of Tertiary Activity)

กฎขนาด-ลำดับของเมือง (Rank-Size Rule)

กฎแห่งความเป็นเอกนคร (Law of Primate City)

2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเกี่ยวกับบทบาทของเมือง

งานวิจัยเกี่ยวกับการจัดระดับชุมชน

2.1 แนวความคิดเกี่ยวกับการจัดลำดับความสำคัญของชุมชน

ทฤษฎีแหล่งกลาง

ทฤษฎีแหล่งกลาง (Central Place Theory) ตามแนวความคิดของ Walter Christaller เป็นทฤษฎีที่อธิบายถึงระบบชุมชนในลักษณะความสัมพันธ์ของขนาด จำนวน และการกระจายของเมือง โดยหน้าที่ของเมืองก็คือการเป็นศูนย์กลางของภาค (วรวิทย์ หิรัญรักษ์, 2532 : 409-412) ซึ่งจะมีหน้าที่และขนาดแตกต่างกันออกไป เรียกว่ามีลำดับศักดิ์ (hierarchy) ต่างกัน กล่าวคือ แหล่งกลางที่อยู่ในลำดับศักดิ์สูงจะมีประชากรของเมืองมาก มีลูกค้า สินค้า และพื้นที่การให้บริการมากกว่าแหล่งกลางที่อยู่ในลำดับศักดิ์ต่ำกว่า ซึ่งอาจหมายถึงหมู่บ้าน ทั้งขนาดและจำนวนของแหล่งกลางจะมีขนาดลดหลั่นกันลงไปตามลำดับศักดิ์ แต่จำนวนแหล่งกลางชั้นต่ำจะมีมากกว่าแหล่งกลางชั้นสูงในบริเวณหนึ่งๆ (ฉัตรชัย พงศ์ประยูร , 2536:77)

ทฤษฎีแหล่งกลาง มีประโยชน์อย่างมากในการทำความเข้าใจวิวัฒนาการเกิดเมือง การอธิบายลักษณะความสัมพันธ์ของขนาด จำนวน และการกระจายตัวของเมือง โดยเปรียบเทียบจากเขตการใช้บริการ จำนวน และประเภทกิจกรรมภายในเมือง อันเป็นพื้นฐานของการจัดลำดับความสำคัญของชุมชน

แนวความคิดของ Losch เกี่ยวกับแหล่งชุมชน

แนวความคิดของ Losch เกี่ยวกับแหล่งชุมชน (ประพันธ์ เสวตนันท์ ,2520 : 76-78) เป็นแนวความคิดที่มีความคล้ายคลึงกับทฤษฎีแหล่งกลางของ Christaller เพียงแต่ Losch ใช้ชนบทเป็นจุดวิเคราะห์เบื้องต้นในขณะที่ Christaller ใช้แหล่งกลางเป็นจุดเริ่มต้น

Losch วิเคราะห์ว่าหากนำเอาพื้นที่ตลาดของอุตสาหกรรมหลายประเภทที่เป็นระบบหกเหลี่ยม (System of Hexagons) มาซ้อนกัน ก็จะพบศูนย์กลางรวม (Common Center) อยู่อย่างน้อยหนึ่งแห่ง ต่อมาศูนย์กลางแห่งนี้จะกลายเป็น Metropolis ที่มีการผลิตทุกประเภท ศูนย์กลางอื่นๆซึ่งมีกิจกรรมน้อยกว่าก็จะเป็นเมืองอันดับรองลงไป นั่นก็คือ การเป็นเมืองใหญ่ เมืองเล็ก ซึ่งทำให้เกิดลำดับชั้นของเมือง (Hierarchy of Cities) เหมือนของ Christaller (เอกจิต วงศ์ศุภชาติกุล , 2526 : 157-158)

ทฤษฎีกิจกรรมทางเศรษฐกิจขั้นตติยภูมิ (Theory of Tertiary Activity)

Garner (สุรศักดิ์ ศิริไพบุลย์สินธ์, 2534:45-46) ได้เสนอทฤษฎีกิจกรรมทางเศรษฐกิจขั้นตติยภูมิ เกี่ยวกับการให้บริการสินค้าและบริการชุมชน โดยเน้นให้เห็นถึงความสำคัญของกิจกรรมทางเศรษฐกิจขั้นตติยภูมิซึ่งเป็นกิจกรรมที่รวมตัวกันอยู่ในเขตศูนย์กลางชุมชนมากกว่ากิจกรรมประเภทอื่นๆ Garner มีแนวความคิดดังนี้

1. ศูนย์กลางลำดับต่ำจะให้บริการเฉพาะสินค้าและบริการระดับต่ำ ซึ่งเป็นสินค้าและบริการที่จำเป็นต้องใช้อย่างสม่ำเสมอในชีวิตประจำวัน (Convenience Goods)

2. ศูนย์กลางลำดับสูง จะให้บริการทั้งสินค้าและบริการลำดับต่ำและสินค้าและบริการลำดับสูง (Shopping Goods) ซึ่งเป็นสินค้าที่ไม่จำเป็นสำหรับชีวิตประจำวันคือเป็นที่ต้องการนานๆ ครั้ง จะเป็นสินค้าที่ต้องการตลาดกว้างขวาง ลูกค้าจะต้องเดินทางในระยะไกลขึ้นเพื่อไปซื้อหาหรือใช้บริการ ทั้งนี้ศูนย์กลางลำดับสูงจะมีสินค้าและบริการ จำนวนและประเภทของกิจกรรมมากกว่า ขอบเขตการให้บริการกว้างขวางกว่าและมียอดขายสูงกว่าศูนย์กลางลำดับต่ำเสมอ

3. การให้บริการสินค้าและบริการ จะมีประสิทธิภาพมาก ถ้าชุมชนมีที่ตั้งอยู่ใกล้กัน มีการคมนาคมเข้าถึงสะดวก มีจำนวนและประเภทของสินค้าและบริการมากตามความต้องการของชุมชนอื่น

ทฤษฎีนี้จะสนับสนุนแนวความคิดของ Christaller ในเรื่องระบบชุมชน โดยอาศัยการเปรียบเทียบระหว่างจำนวนและประเภทของกิจกรรมทางเศรษฐกิจขั้นที่3 ที่มีอยู่ในชุมชนซึ่งสามารถใช้วัดขนาดและความสำคัญของชุมชนได้

กฎขนาด-ลำดับของเมือง (Rank-Size Rule)

G.P. Zipf (สุรศักดิ์ ศิริไพบุลย์สินธ์, 2534:45-46) ได้เสนอทฤษฎีที่เรียกว่า กฎขนาด-ลำดับของเมือง (Rank-Size Rule) ตามกฎของ Zipf กล่าวว่า เมืองในประเทศหรือภูมิภาคใดก็ตามจะมีขนาดของเมืองที่ได้สัดส่วนกันจากใหญ่ไปหาเล็ก สัดส่วนที่ได้ขนาดกัน หมายความว่าเมืองที่ใหญ่ที่สุด จะมีขนาดใหญ่มากกว่าเมืองรอง สองเท่า และเมืองที่ใหญ่ที่สุดมีขนาดใหญ่มากกว่าเมืองอันดับ 3 ถึงสามเท่า และใหญ่กว่าเมืองอันดับ 4 ถึงสี่เท่า เป็นเช่นนี้เรื่อยไป

แต่อย่างไรก็ตาม กฎขนาด-ลำดับของเมือง (Rank-Size Rule) แม้ว่าจะบางเหตุผลในหลายๆ กรณี อาจจะใช้กฎนี้ประมาณการกระจายตัวของเมืองตามขนาดได้ แต่กฎไม่มีพื้นฐานทางด้านตรรกวิทยา (logical basis) คือ มักจะใช้ไม่ได้กับพื้นที่ที่เป็นที่สุด เช่น largest town

หรือ smallest town กฎนี้จะใช้อธิบายได้ดีที่สุดในการบรรยายความเป็นจริงเกี่ยวกับพื้นที่ใหญ่ที่มีลักษณะแตกต่างกันมากกว่าพื้นที่เล็กๆ ที่มีลักษณะเหมือนกัน อันทำให้ขนาดของเมือง พื้นที่ และหน้าที่ของเมืองเกี่ยวกันทั้งหมด

กฎแห่งความเป็นเอกนคร (Law of Primate City)

กฎแห่งความเป็นเอกนครนั้นผู้ที่เสนอแนวความคิดนี้คือ Mark Jefferson โดยได้เสนอว่า มีเมืองใหญ่เมืองหนึ่งซึ่งมีขนาดใหญ่กว่าเมืองรองๆ ลงไปมาก เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ สังคม การปกครอง เป็นที่รวมของการเป็นศูนย์กลางทุกสิ่งทุกอย่าง

ลักษณะของความเป็นเอกนคร จะเป็นลักษณะที่มีเมืองใหญ่มากๆ เพียงเมืองเดียวหรือกลุ่มเดียว หรือมีเมืองใหญ่ๆ 2-3 เมืองที่ใหญ่มากๆ มีเมืองขนาดกลางเพียงเล็กน้อย และอาจจะมีเมืองขนาดเล็กๆ มากมายก็ได้ อาจจะกล่าวได้ว่าได้เกิดช่องว่างของเมืองขนาดกลางขึ้นในภูมิภาคนั้นๆ (สุรศักดิ์ ศิริไพบุลย์สินธ์, 2534:53-55)

2.2งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวกับบทบาทของเมือง

-งานวิจัยที่เกี่ยวกับบทบาทเมืองในประเทศ

ฉัตรชัย พงศ์ประยูร (2529) ได้ทำการวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของเมืองในประเทศไทย วิธีที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลมีทั้งสถิติเชิงพรรณนา และสถิติเชิงพหุโดยอาศัยการแยกตัวประกอบ (Factor Analysis) พบว่าระดับความเป็นเมืองของไทยยังอยู่ในระดับต่ำ ระบบเมืองยังมีความไม่สมบูรณ์ เมืองมีจำนวนน้อย ขนาดเล็ก จำนวนเมืองกระจายไปทั่วทุกภาค แต่ภาคกลางได้เปรียบกว่าภาคอื่น ๆ ในแง่บทบาทหน้าที่ ตัวเมืองมีโครงสร้างที่เหมือนกันมาก เฉพาะเมืองใหญ่ 10 เมืองเท่านั้น ที่มีหน้าที่สมบูรณ์แบบตามเกณฑ์สากลทั่วไป และจากการใช้วิธีแยกตัวประกอบพบว่า กลุ่มเมืองที่น่าจะจัดเป็นเทศบาลนครนอกจากเชียงใหม่ ควรยกฐานะ นครหาดใหญ่ ขอนแก่น และนครสวรรค์ เข้ามาอยู่ในกลุ่มด้วย ส่วนในกลุ่มเทศบาลเมืองมีเมืองเป็นจำนวนมากที่อยู่ผิดกลุ่มคือควรจะเป็นเทศบาลตำบลมากกว่าเทศบาลเมือง และเมืองในกลุ่มเทศบาลตำบล มีฐานะเหมาะที่จะเป็นเทศบาลเมืองอยู่หลายเมือง

นอกจากนั้นยังพบว่า เมืองขนาดใหญ่ 10 เมือง ได้แก่ นครราชสีมา เชียงใหม่ ขอนแก่น หาดใหญ่ อุบลราชธานี นครสวรรค์ อุตรธานี สงขลา พิษณุโลกและนครศรีธรรมราช มีหน้าที่ที่เด่นชัดอยู่หลายประการ เมืองเหล่านี้จึงจัดอยู่ในประเภทเด่นแบบหลากหลาย (Diversified Function) และเป็นเมืองที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในระบบเมือง จึงถือว่ามีลักษณะความเป็นเมืองที่สมบูรณ์แบบตามทฤษฎีแหล่งกลางของChristaller

-งานวิจัยที่เกี่ยวกับบทบาทเมืองในต่างประเทศ

การศึกษาบทบาทของเมืองจะช่วยให้เข้าใจหน้าที่ที่เด่นชัดของเมือง เห็นการกระจายของเมืองได้ทั่วประเทศว่า เมืองชนิดไหนตั้งอยู่ในแถบใดของประเทศ และมีความสัมพันธ์ต่อบริเวณรอบนอกอย่างไร รวมทั้งมองเห็นเขตอิทธิพลของเมืองได้อย่างชัดเจน นอกจากนั้น

การวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของเมืองยังมีประโยชน์ต่อการวางแผนพัฒนาเมืองด้วย กล่าวคือเมื่อทราบบทบาทหน้าที่เด่นชัดของเมือง ก็สามารถพัฒนาเมืองให้เหมาะสมกับบทบาทนั้นๆ ซึ่งจะทำให้การพัฒนาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

Aurousseau (Harold Carter, 1981:40) ได้ทำการศึกษาบทบาทเมืองในปี 1921 โดยใช้วิธีการบรรยายจากการใช้เหตุผล และการสังเกตซึ่งสามารถแบ่งบทบาทเมืองได้ดังนี้

- 1.กลุ่มบริหาร ได้แก่ เมืองศูนย์กลางการปกครอง เมืองหลวง และเมืองเก็บภาษี
- 2.กลุ่มเมืองทหาร ได้แก่ เมืองป้อม เมืองค่ายทหาร และเมืองทหารเรือ
- 3.กลุ่มเมืองศูนย์กลางวัฒนธรรม ได้แก่ เมืองมหาวิทยาลัย เมืองโบสถ์ เมืองศูนย์กลางศาสนา เมืองศิลปะ และเมืองแหล่งแสงบุญต่างๆ
- 4.กลุ่มเมืองการผลิต ได้แก่ เมืองศูนย์กลางอุตสาหกรรมต่างๆ
- 5.กลุ่มเมืองศูนย์กลางการคมนาคม ได้แก่ เมืองศูนย์กลางด้านกิจกรรมเหมืองแร่ การประมง การป่าไม้ เมืองชุมทางรถไฟ ท่าเรือ ศูนย์กลางตลาดและเมืองศูนย์กลางการคมนาคมขนส่ง
- 6.กลุ่มเมืองศูนย์กลางการท่องเที่ยว ได้แก่ เมืองศูนย์ปรับปรุงสุขภาพ เมืองทัศนอาจร และเมืองสำหรับการพักผ่อนหย่อนใจ

Chauncy D. Harris (จักรชัย พงศ์ประยูร,2527:68-69) แบ่งบทบาทเมืองในประเทศสหรัฐอเมริกาในปี 1930 โดยศึกษาจากสัดส่วนแรงงานเมือง ซึ่งสามารถแบ่งเมืองได้ดังนี้

1. เมืองอุตสาหกรรมการผลิต	2. เมืองศูนย์กลางการขนส่ง
3. เมืองศูนย์กลางการขายปลีก	4. เมืองศูนย์กลางการคมนาคม
5. เมืองศูนย์กลางเหมืองแร่	6. เมืองมหาวิทยาลัย
7. เมืองตากอากาศและการพักผ่อน	8. เมืองสารัตถะ

ผอน

H.J. Nelson (จักรชัย พงศ์ประยูร,2527:70-72) ได้พัฒนาการศึกษาบทบาทเมืองในประเทศสหรัฐอเมริกาในปี 1950 โดยใช้สถิติในการวิเคราะห์ กล่าวคือ ทำการศึกษาบทบาทเมืองจากกลุ่มอาชีพ โดยการหาค่ามัชฌิมเลขคณิตและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน กลุ่มอาชีพในการศึกษาได้แก่

1. กลุ่มอาชีพอุตสาหกรรมการผลิต	2. กลุ่มอาชีพการขายปลีก
3. กลุ่มอาชีพการบริการส่วนบุคคล	4. กลุ่มอาชีพการคมนาคมขนส่ง และการสื่อสาร
5. กลุ่มอาชีพการบริหาร	6. กลุ่มอาชีพการค้าปลีก
7. กลุ่มอาชีพการเงิน	8. กลุ่มอาชีพการประกันภัย และการจัดสรรที่ดิน
9. กลุ่มอาชีพการเหมืองแร่	

LL.Pownall (Harold Carter, 1981:43) ได้ใช้วิธีการเดียวกันนี้ในการศึกษาบทบาทเมืองในนิวซีแลนด์ในปี 1953 ซึ่งสามารถสรุปบทบาทเมืองได้ คือ

1. เมืองอุตสาหกรรมการผลิต	2. เมืองการก่อสร้าง
3. เมืองอุตสาหกรรมเกษตร	4. เมืองการคมนาคมและการขนส่ง
5. เมืองกระจายสินค้าและการเงิน	6. เมืองท่องเที่ยวและบริการส่วนบุคคล
7. เมืองการบริหารและการบริการอาชีพ	

Moser & Scott (ฉัตรชัย พงศ์ประยูร, 2527:72-75) ยังได้ทำการศึกษารูปแบบของเมืองในประเทศอังกฤษในปี 1961 โดยการวิเคราะห์ตัวแปรต่างๆ หลายชนิด เช่น ตัวแปรด้านเศรษฐกิจ สังคม ประชากรและการศึกษา ซึ่งสามารถแบ่งบทบาทของเมืองได้ดังนี้

1. เมืองตากอากาศชายทะเล	2. เมืองศูนย์กลางการบริหารบริการอาชีพ และการพักผ่อน
3. เมืองศูนย์กลางการค้า	4. เมืองศูนย์กลางการคมนาคมทางรถไฟ
5. เมืองท่า	7. เมืองอุตสาหกรรมทางตะวันออกเฉียงเหนือ และเมืองเหมืองแร่ในแคว้นเวลส์
6. ศูนย์กลางการทอผ้าในแคว้นยอร์กเชอร์และแลงคาสเชอร์	9. ชานเมืองแบบที่อยู่อาศัย
8. เมืองอุตสาหกรรมถลุงเหล็ก	11. ชานเมืองที่อยู่อาศัยแบบใหม่
10. ชานเมืองที่อยู่อาศัยแบบเก่า	13. ชานเมืองอุตสาหกรรมแบบเก่า
12. ชานเมืองอุตสาหกรรมย่อยเมืองค้าอาหาร และชานเมืองที่อยู่ใกล้มหานครใหญ่	
14. ลอนดอน	

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดระดับชุมชน

-งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดระดับชุมชนในประเทศ

UNADI-UNCRD (1977) จัดความสำคัญของชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา โดยศึกษาชุมชนในระดับเทศบาลและสุขาภิบาล รวมทั้งหมด 27 แห่ง สามารถแบ่งชุมชนได้ 4 กลุ่มคือ

1. ประชากร 85,239 คน มีอยู่เพียงแห่งเดียว คือเทศบาลเมืองนครราชสีมา มีฐานะเป็นศูนย์กลางการปกครอง และการคมนาคมในระดับจังหวัด และระดับภาค

2. ประชากร 13,773-30,247 คน มีฐานะเป็นศูนย์กลางการปกครองและการคมนาคมในระดับอำเภอ

3. ประชากร 3,316-11,995 คน มีฐานะเป็นศูนย์กลางการปกครองระดับอำเภอ กิจกรรมในชุมชนมีบางประเภทที่มีอยู่ครบทุกแห่ง ได้แก่ เป็นที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอ และสุขาภิบาล

4. ประชากร 2,525-7,058 คน ส่วนใหญ่เป็นศูนย์กลางการปกครองระดับอำเภอ เป็นกลุ่มที่มีกิจกรรมอยู่น้อยที่สุด

วัลภาภรณ์ เกิดเกตุ (2531) ได้ทำการศึกษาระดับความสำคัญชุมชนเมืองในภาคกลาง จากการวิเคราะห์ตัวแปร จำนวน 4 กลุ่ม คือด้านประชากร และสังคม สาธารณูปโภค การเงินการคลัง การค้าและการบริการ สามารถจัดลำดับความสำคัญของชุมชนเมืองได้ 3 ลำดับคือ ลำดับที่ 1 จำนวน 3 ชุมชน ลำดับที่ 2 จำนวน 10 ชุมชน และลำดับที่ 3 จำนวน 27 ชุมชน โดยชุมชนเมืองที่มีความสำคัญมากที่สุดและเป็นชุมชนเมืองขนาดใหญ่ที่สุดคือ ชุมชนเทศบาลนครสวรรค์ รองลงมาคือเทศบาลเมืองพิษณุโลก และเทศบาลเมืองนครปฐม ส่วนชุมชนเมืองที่มีความสำคัญน้อยที่สุดและเป็นชุมชนเมืองขนาดเล็กที่สุดคือ เทศบาลตำบลอัมพวา

Hunting Technical Services Limited (NESDB) ได้ทำการศึกษาระดับประเทศไทยในพื้นที่ภาคใต้ โดยศึกษาชุมชนในระดับอำเภอรวม 140 แห่ง มีตัวแปรในการจัดลำดับเป็นประเภทกิจกรรมในชุมชน ได้แก่ ระดับการบริหาร การคมนาคมขนส่ง การบริการสังคม และการค้า สามารถแบ่งชุมชนออกเป็น 5 ประเภท คือ

1. มีประชากรระหว่าง 13,500-57,000 คน เป็นชุมชนระดับอำเภอเมือง เป็นที่ตั้งของเทศบาลเมือง มีจำนวนกิจกรรมอยู่มากที่สุด

2. มีประชากรระหว่าง 4,500-16,000 คน เป็นชุมชนระดับเทศบาลตำบลและสุขาภิบาล มีจำนวนกิจกรรมมากรองมาจากชุมชนประเภทที่ 1 ส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมทางการค้า และการบริการสังคม

3. มีประชากรระหว่าง 2,750-14,000 คน เป็นชุมชนระดับสุขาภิบาล

4. มีประชากรระหว่าง 1,125-6,600 คน ส่วนใหญ่เป็นชุมชนระดับอำเภอทั่วไป

5. มีประชากรระหว่าง 1,000-1,500 คน จัดเป็นชุมชนระดับต่ำที่สุด

พงศ์พรรณวดี จินดา(2529) ได้ทำการศึกษาระดับความสำคัญชุมชนเมืองภาคใต้ โดยพิจารณาจากตัวแปรด้านกายภาพ เศรษฐกิจ ประชากรและสังคม จากการวิเคราะห์ตัวประกอบ (Factor Analysis) สามารถแบ่งออกได้เป็น 4 กลุ่ม คือ ชุมชนลำดับที่ 1 ได้แก่ เทศบาลเมืองหาดใหญ่ ชุมชนลำดับที่ 2 มีจำนวน 6 ชุมชน ชุมชนลำดับที่ 3 มีจำนวน 7 ชุมชน และชุมชนลำดับที่ 4 มีจำนวน 11 ชุมชน

บทบาทหน้าที่ของชุมชนเมืองในภาคใต้ นอกจากจะเป็นศูนย์กลางด้านการปกครองระดับจังหวัดและอำเภอแล้ว ยังทำหน้าที่ให้บริการด้านการค้าและการบริการ การสาธารณูปโภค

และสาธารณูปการแก่พื้นที่โดยรอบซึ่งระดับการให้บริการจะแตกต่างกันไปตามลำดับความสำคัญ

กองวางแผนภาค สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2529) ศึกษาชุมชนระดับอำเภอต่างๆ ของภาคเหนือตามลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม โดยแบ่งประเภทชุมชนออกได้เป็น 5 ประเภท ได้แก่

1. เมืองหลักของภาค ประกอบด้วยประชากรอำเภอมากกว่า 200,000 คน และมีความหนาแน่นโดยเฉลี่ยมากกว่า 50 คน ต่อตารางกิโลเมตร เป็นที่ตั้งของที่ทำการรัฐบาลระดับภาคและที่ตั้งสำนักงานใหญ่ของกิจการค้าและบริการต่างๆ สาธารณูปการ

2. ศูนย์กลางอุตสาหกรรม ประกอบด้วยประชากรอำเภอตั้งแต่ 150,000-200,000 คน และมีความหนาแน่นตั้งแต่ 250 คน ต่อตารางกิโลเมตร เป็นแหล่งกลางของอุตสาหกรรมขนาดใหญ่

3. ศูนย์กลางเกษตรกรรมหลักและอุตสาหกรรมเกษตร ประกอบด้วยประชากรอำเภอตั้งแต่ 100,000-150,000 คน ความหนาแน่น 125-250 คน ต่อตารางกิโลเมตร เป็นศูนย์กลางบริหารราชการระดับจังหวัด และเป็นศูนย์กลางจำหน่ายการผลิตทางการเกษตรและผลผลิตการเกษตรรวมทั้งเป็นแหล่งอุตสาหกรรมแปรรูปสินค้าจากวัตถุดิบที่หาได้ภายในท้องถิ่น

4. ศูนย์กลางเกษตรรอง ประกอบด้วยประชากรอำเภอตั้งแต่ 20,000-60,000-100,000 คน ความหนาแน่นตั้งแต่ 80-125 คน ต่อตารางกิโลเมตร เป็นศูนย์กลางการบริการต่างๆ ในระดับสาขาของจังหวัด

5. ชุมชนแบบเกษตรพื้นฐาน ประกอบด้วยประชากรตั้งแต่ 20,000-60,000 คน มีความหนาแน่นต่ำกว่า 80 คน ต่อตารางกิโลเมตร เป็นแหล่งที่ส่งผลผลิตทางการเกษตรเข้าไปป้อนศูนย์กลางแห่งนั้น

ศุทธิณี ดนตรี (2524) ได้ทำการศึกษาระบบชุมชนในระดับเทศบาลในภาคเหนือ 24 แห่ง มีตัวแปรสำคัญด้านกายภาพ ประชากร เศรษฐกิจ สาธารณูปโภค และสาธารณูปการ ได้ผลสรุปดังนี้

1. เทศบาลที่มีความสำคัญสูงสุดของภาคเหนือ คือเทศบาลเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางในทุกๆด้าน ส่วนเทศบาลเมืองพิษณุโลก เทศบาลเมืองนครสวรรค์และเทศบาลเมืองลำปางเป็นศูนย์กลางที่มีความสำคัญในด้านต่างๆ รองลงมา

2. เทศบาลที่มีความสำคัญน้อยที่สุดของภาคเหนือ คือเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอนเป็นศูนย์กลางที่มีความสำคัญเฉพาะท้องถิ่น

3. บทบาทหน้าที่ของเทศบาลในภาคเหนือ นอกจากทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการปกครองของจังหวัดหรืออำเภอ ยังทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางที่ให้บริการทางสาธารณูปโภค สาธารณูปการ สินค้าและบริการ โดยจะมีระดับการที่แตกต่างกันไปตามความสำคัญของพื้นที่

กองวางแผนภาค สำนักผังเมือง (2525) ได้จัดลำดับความสำคัญของชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเฉพาะชุมชนที่เป็นเทศบาลและสุขาภิบาล ด้วยวิธีการให้ค่าดัชนีถ่วงน้ำหนัก (Weighted Index Number) ใช้ตัวแปรด้านโครงสร้างพื้นฐาน เศรษฐกิจ และสังคม จากการศึกษาสามารถแบ่งชุมชนออกเป็น 4 ลำดับ ดังนี้

1.ชุมชนลำดับที่1 มี 4 ชุมชน ได้แก่ เทศบาลเมืองนครราชสีมา เทศบาลเมืองขอนแก่น เทศบาลเมืองอุดรธานี ซึ่งเป็นชุมชนเมืองหลักของภาค เทศบาลเมืองอุบลราชธานี ซึ่งเป็นเมืองรอง

2.ชุมชนลำดับที่2 มีจำนวนรวมทั้งสิ้น 16 ชุมชน มีประชากรร้อยละ 18.9 ของประชากรชุมชนในภาค เป็นชุมชนระดับเทศบาลเมือง 12 แห่ง และระดับสุขาภิบาล 4 แห่ง คือสุขาภิบาลบ้านไผ่ สุขาภิบาลปากช่อง และสุขาภิบาลบึง

3.ชุมชนลำดับที่3 มีจำนวนรวมทั้งสิ้น 22 ชุมชน คิดเป็นร้อยละ 16.3 ของประชากรชุมชนในภาค เป็นชุมชนระดับเทศบาลตำบล 4 แห่ง และระดับสุขาภิบาล 18 แห่ง ส่วนมากจะเป็นชุมชนที่เป็นศูนย์กลางระดับรองซึ่งให้บริการแก่พื้นที่ชนบท หรือพื้นที่ในอำเภอใกล้เคียงเป็นส่วนใหญ่

4.ชุมชนลำดับที่4 มีจำนวนรวมทั้งสิ้น 165 ชุมชน คิดเป็นประชากรร้อยละ 50.2 ของประชากรชุมชนในภาค

สุดา กวางวโรภาส (2525) ได้ทำการศึกษาระดับการจำแนกกลุ่มจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ด้วยวิธีวิเคราะห์ตัวประกอบ (Factor Analysis) พบว่าจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือสามารถจำแนกออกได้เป็น 2 กลุ่ม คือกลุ่มพื้นที่เด่นมี 4 จังหวัด คือ นครราชสีมา ขอนแก่น อุดรธานี และอุบลราชธานี กลุ่มพื้นที่ด้อยมี 12 จังหวัด ได้แก่ นครพนม สุนทรภักดิ์ นครบุรีรัมย์ หนองคาย ร้อยเอ็ด มหาสารคาม ชัยภูมิ ศรีสะเกษ กาฬสินธุ์ เลย และยโสธร

-งานวิจัยที่เกี่ยวกับการจัดระดับชุมชนเมืองในต่างประเทศ

Rondinelli และRuddle (1976) ได้รวบรวมลักษณะของชุมชนที่เป็นศูนย์กลางในระดับต่างๆ ตามประเภทของสินค้า บริการและกิจกรรม เพื่อเป็นเกณฑ์ในการแบ่งประเภทชุมชนของประเทศที่กำลังพัฒนา โดยศึกษาจากผลงานที่เกี่ยวกับการจัดลำดับชุมชนในพื้นที่ภูมิภาคเอเชียและแอฟริกา ได้แก่ เคนยา มาเลเซีย ไทย กานา และอินเดีย Rondinelli และRuddle ได้แบ่งชุมชนออกเป็น 4 ระดับ คือ Village Centres, Market and District Towns ,Middle Level and Intermediate Cities และ Primate Cities and Metropolitan Centres เพื่อเป็นแนวทางกว้างๆ ในการหาระดับความสำคัญของชุมชนในประเทศกำลังพัฒนา

ESCAP(1979)ได้ทำการจัดระดับศูนย์กลางชนบทเพื่อประกอบในการวางแผนพัฒนาชนบทโดยการศึกษาจากระบบชุมชนในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ที่มีระบบชุมชนที่แตกต่างกันไปตามระดับการพัฒนา กิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคมและการบริหาร สามารถแบ่งระดับชุมชนออกได้เป็น Service Village (Farming Village and hamlet), Locality Town, District Town, Regional City และ Primate City

Town and Country Planning Department ประเทศ Malawi (Kammeier, 1984:434-441) ได้จัดระดับชุมชนศูนย์กลางชนบทเพื่อประกอบการวางแผนพัฒนาชนบท โดยกิจกรรมและสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆและจำนวนประชากรจะแสดงให้เห็นถึงความเป็นศูนย์กลาง แต่อย่างไรก็ตามกิจกรรมและสิ่งอำนวยความสะดวกและจำนวนประชากรเหล่านี้ไม่ได้เป็นเกณฑ์ตายตัวสามารถยืดหยุ่นปรับใช้ได้ตามความเหมาะสม สามารถแบ่งระดับชุมชนออกได้เป็น Rural Center, Main Market Center, Sub-Regional Center, Regional Center และ National Center

ในทวีปแอฟริกา Carvalho (1969) ได้ทำการศึกษาการจัดลำดับความสำคัญของชุมชนในภาคกลางของประเทศเคนยา โดยใช้ประเภทของกิจกรรมสาธารณูปโภค และสาธารณูปการในชุมชน ด้านการบริหาร การบริการสังคม การคมนาคมขนส่ง การค้า อุตสาหกรรมและพลังงาน ด้วยการให้คะแนนกิจกรรมแต่ละประเภทตามลำดับความเป็นศูนย์กลาง (Degree of Centrality) เมื่อรวมคะแนนของแต่ละชุมชน ชุมชนที่มีคะแนนสูงจะมีลำดับความสำคัญสูง มีความเป็นศูนย์กลางสูง และมีเขตอิทธิพล (Sphere of Influence) เป็นบริเวณกว้าง และได้แบ่งชุมชนออกเป็น 4 ประเภท คือ Urban Center, Rural Center, Market Center, Local Centers

Emmanuel I. Astillero ได้จัดระบบชุมชนในประเทศฟิลิปปินส์ (Rondinelli, 1985:131) จากการมีกิจกรรมทางสินค้าและบริการในชุมชน โดยวิธี Scalograms Analysis สามารถแบ่งชุมชนออกเป็น Non-Central Place, Rural Service Center, Local Service Center และ Province Service Center